

Konceptualna fotografija fobija

Lisjak, Ines

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:517102>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-09**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

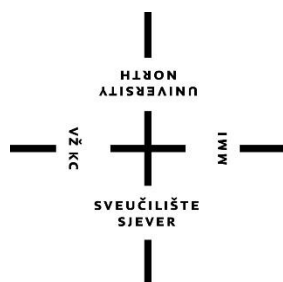
**Sveučilište
Sjever**

Diplomski rad br. 078/MED/2022

Konceptualna fotografija fobija

Ines Lisjak, 1667/336

Varaždin, rujan 2022. godine

Sveučilište Sjever

Odjel za multimediju

Diplomski rad br. 078/MED/2022

Konceptualna fotografija fobija

Student

Ines Lisjak, 1667/336

Mentor

Mario Periša, doc. art. dr. sc.

Varaždin, rujan 2022. godine

Prijava diplomskog rada

Definiranje teme diplomskog rada i povjerenstva

ODIEL	Odjel za multimediju		
STUDIJ	diplomski sveučilišni studij Multimedija		
PRISTUPNIK	Ines Lisjak	JMBAG	0336015654
DATUM	14.9.2022.	KOLEGIJ	Digitalna fotografska produkcija 1
NASLOV RADA	Konceptualna fotografija fobija		
NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU	Conceptual photography of phobias		
MENTOR	Mario Periša	ZVANJE	Docent umjetnosti
ČLANOVI POVJERENSTVA	1. doc. art. Robert Geček - predsjednik 2. doc. dr. sc. Domagoj Frank - član 3. doc. art. dr. sc. Mario Periša - mentor 4. izv. prof. dr. sc. Emil Dumić - zamjenski član 5.		

Zadatak diplomskog rada

BROJ	078-MED-2022
OPIS	<p>Konceptualna fotografija je kreativni proces koji započinje samim konceptom (idejom), a ta ideja se provede u stvarnost uz pomoć fotoaparata i programa za obradu fotografije. Samim time što konceptualna fotografija u većini slučajeva koristi puno obrade, koristi se termin "fotošopiranja" koji ljudi polstovjećuju s vrstom obrade fotografije koja se često koristi u svrhu prekrivanja mana ili za manipulaciju masom. U radu ću pojasniti termin konceptualne fotografije, način na koji se koristi te pokazati ljudima da termin "fotošopiranja" nije uvijek loš.</p> <p>U radu je potrebno:</p> <ul style="list-style-type: none">- Objasniti termin konceptualne i nadrealne fotografije te definirati razlike- Navesti programe koji se najčešće koriste prilikom obrade fotografije- Objasniti što su fobije i koje su fobije najčešće- Prikazati percepciju fobija- Napraviti istraživanje tome kakav utjecaj ima obrada fotografije na ljude

ZADATAK URUČEN

14.09.2022.

Mario Periša

Predgovor

Ovim putem bih željela zahvaliti svim profesorima Sveučilišta Sjever na znanju i vještinama koje su prenijeli na mene tijekom studiranja. Također posebna zahvala mentoru prof. Periši na nesebičnoj pomoći, korisnim savjetima i znanju iz područja fotografije. Svakako se želim zahvaliti i svojoj obitelji koja mi je pružala veliku podršku za vrijeme studiranja.

Sažetak

Iako se fotografija primarno koristila za zabilježavanje određenih i važnih trenutaka, razvitkom fotografije dolazimo i do razvitka raznih stilova poput konceptualne fotografije. Najčešće se koristi u svrhu prenošenja poruke uz pomoć naziva, opisa te samog izgleda fotografije. Posebno me zainteresirala konceptualna fotografija upravo zato što nema granice. Uz pomoć raznih rekvizita i programa za obradu možemo dobiti kreativnu fotografiju koja tjera promatrača na razmišljanje.

Unutar ovog diplomskog rada se mogu pronaći tri dijela, teorijski, istraživački i praktični dio. Teorijski dio pojašnjava samu konceptualnu fotografiju, njezine čimbenike te razliku između konceptualne i nadrealistične fotografije, koje su na prvi pogled jako slične, no kada se krene istraživati, razlika je očita. U istraživačkom dijelu se nalaze pitanja vezana uz samu obradu fotografije koja je najčešće potrebna kod izrade konceptualne fotografije. Za kraj ostaje praktični dio u kojem sam primijenila konceptualnu fotografiju te sam tako prikazala fobije.

Ključne riječi: *konceptualna fotografija, obrada fotografije, fobije, nadrealna fotografija, autoportret*

Abstract

Although photography was primarily used to capture certain and important moments, with the development of photography also comes development of various styles such as conceptual photography. It is most often used for the purpose of conveying a message with the help of the name, description and appearance of the photo itself. I was particularly interested in conceptual photography, mostly because it has no limits. With the help of various props and photo editing programs, we can get a creative photo that makes the viewer think.

Three parts can be found within this thesis, theoretical part, research and practical part. The theoretical part explains conceptual photography itself, its factors and the difference between conceptual and surreal photography, which at first glance are very similar, but when you start researching, the difference is obvious. In the research part, there are questions related to photo editing, which is most often needed when creating conceptual photos. Finally, there is a practical part in which I used conceptual photography and thus showed phobias.

Keywords: conceptual photography, photo editing, phobias, surreal photography, autoportrait

Popis korištenih kratica

DSLR eng. digital single-lens reflex camera

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Likovna umjetnost	3
2.1. Likovna umjetnost u fotografiji	4
3. Konceptualna fotografija	5
3.1. Težina koncepta	8
3.2. Izrada naslova i koncepta.....	10
3.3. Simboli i metafore.....	11
3.4. Tehnike dizajna fotografije	12
3.5. Dobri i loši faktori.....	12
4. Konceptualni fotografi	13
4.1. Anya Anti.....	13
4.2. Brooke Shaden	14
5. Nadrealistična fotografija.....	15
5.1. Elementi nadrealistične fotografije	16
5.2. Smjernice za nadrealizam	17
5.3. Prodor u nadrealističnu fotografiju	18
5.4. Philippe Halsman (1906.-1979.)	18
6. Razlika između konceptualne i nadrealistične fotografije	20
7. Programi za obradu	21
7.1. Adobe Photoshop	21
7.2. Adobe Lightroom.....	23
7.3. Photoshop i problematika	24
8. Fobije	28
8.1. Vrste fobija.....	28
8.1.1. Specifične fobije	28
8.1.2. Kompleksne fobije	29
8.1.3. Uzrok fobija	30
9. Autoportreti i portreti	31
10. Istraživanje	32
10.1. Hipoteza	32
10.2. Rezultati istraživanja.....	33

10.3. Rasprava.....	40
11. Praktični dio	41
11.1. Akrofobija	42
11.2. Hidrofobija.....	43
11.3. Antropofobija.....	44
11.4. Arahnofobija	45
11.5. Aklufobija	46
14. Zaključak.....	47
Popis literature	49
Popis slika	50
Popis grafikona	52

1. Uvod

Sama fotografija je izvor kreativnosti, no kada se stvara konceptualna fotografija, otvaraju se nova vrata. Kada se dobije ideja, upali žaruljica iznad glave o fotografiji koja će potaknuti druge na razmišljanje, rađa se motivacija. Sposobni smo satima stajati iza objektiva, fotografirajući idealnu fotografiju koju ćemo još duplo dulje obrađivati u programu samo da naš koncept uspije doći do drugih, da našu misao i ideju pretvorimo u umjetnost. Koncept iza fotografija koje se nalaze u praktičnom dijelu rada su fobije, način na koji se doživljavaju te kako izgledaju. Sam koncept je suočavanje s fobijom zato što se na svakoj fotografiji prikazuje subjekt koji se nalazi u situaciji koja mu potiče taj iracionalan strah prema određenoj situaciji ili objektu. Sama tematika je na tamnijoj strani te su zbog toga boje unutar fotografija ugašene i nisu vibrantne.

Unutar diplomskog rada ću objasniti što su konceptualna i nadrealna fotografija i koja je razlika između njih, što je jako važno, upravo iz razloga jer se konceptualna i nadrealna fotografija jako često poistovjećuju, no imaju poprilično velike razlike. Nakon upoznavanja s konceptualnom i nadrealističnom fotografijom dolazimo do programa za obradu koji se najčešće koriste i razloge zbog kojih ljudi često osjećaju odbojnost prema njima. Za kraj sam ostavila anketu unutar koje sam provela istraživanje o tome što drugi ljudi misle o samoj obradi fotografije, koje vrste programa za obradu koriste (ako ih koriste) te odobravaju li uporabu istih. Naravno da postoji problematika kada dođemo do obrade, pogotovo kada su u pitanju nerealni standardi ljepote koji utječu na samopouzdanje pojedinca ili ukoliko se fotografija koristi u svrhu manipulacije masom. Nažalost, u današnje vrijeme su oba slučaja jako česta, do te mjere da ljudi ne razlikuju istinu od laži unutar fotografija. Standardi ljepote nikada nisu bili toliko kritični, upravo radi prisutnosti društvenih mreža koje su svima dostupne. Lice bez ikakvih nedostataka, tijelo koje je isklesano, po mogućnosti figura pješčanog sata ili pa mišićavi muškarac, su svakodnevna pojava na društvenim mrežama. Iako nije nemoguće imati takav izgled, on nije tako čest. Ti isti pojedinci se najčešće koriste prilikom promoviranja raznih proizvoda koji su im pomogli u dostignuću tog izgleda te se na taj način manipulira masom.

Iako se iz tog razloga obrada fotografije često smatra lošom, zaboravlja se inicijalna svrha programa za obradu, a to je poticanje i prikazivanje vlastite kreativnosti. Upravo zato se ne treba stvarati problem oko Photoshopa te njemu sličnih programa za obradu. U svakoj situaciji postoje pojedinci koji su dovoljni da stvore lošu sliku oko određene situacije, no ne smije se dozvoliti da oni predstavljaju većinu.

2. Likovna umjetnost

Svijet likovne umjetnosti se proteže kroz slikarstvo, kiparstvo, poeziju, glazbu, operu, kazalište, fotografiju itd. Nekadašnja umjetnička djela su bila više dekorativna i informativna. Nije se smatrala umjetnošću nego zanatskom vještinom, a osoba koja je napravila umjetninu se nije smatrala umjetnikom.

Smatra se da je povijest umjetnosti prije nastanka fotografije bila povijest žanrova. Samim izumom fotografije dolazi do promijene, ne samo zato što je izmišljen novi medij (fotografija), već zato što to mijenja pogled na samu umjetnost i slike u kulturi. Može se reći da je fotografija transformirala ideju umjetnosti.

Medij fotografije se ponajviše koristio na tržištu u svrhu oglašavanja, prenošenja vijesti, prikaz turizma te društvenog identiteta (portreti).

No, treba odgovoriti na pitanje „Što je likovna umjetnost?“. Za odgovor na to pitanje treba spoznavati što sama umjetnost predstavlja i znači. Početkom 21. stoljeća, pitanje umjetnosti je apstraktnije i dvosmislenije nego što je ikad bilo. Umjetnost danas daje „izjave“, ima političke stavove, koncept. Također nam nudi mogućnost oglašavanja, što nekad može prenositi zamagljenu poruku. Umjetnici se smatraju ideološkim i emocionalnim osobama, a u kojem smjeru umjetnost naginje, ovisi o stajalištu umjetnika.

Webster umjetnost definira kao:

- Nešto što je stvoreno maštom i vještinom te na lijep način izražava važne ideje i osjećaje.
- Djela koja umjetnik stvori su stvorena da budu lijepa i osjećajna.

No, rječnik Merriam-Webster je dosta jednostavan i smatra se da nimalo ne pomaže kod definiranja umjetnosti. Umjetnost je ono što ljudi odluče da jest likovna umjetnost. Ljudi sami odlučuju ako se njihov rad uklapa u umjetnost ili likovnu umjetnost. Mnogi umjetnici su pokušali živjeti izvan oba pojma te živjeti unutar „anti-umjetnosti“, no taj pokušaj je bio neuspješan. Kako je taj pokret napredovao, tako je pojam „anti-umjetnosti“ postao pojam umjetnosti, a s vremenom i likovna umjetnost. U to spadaju dadaizam, impresionizam, shock art, lowbrow, mousse...

Današnja „anti-umjetnost“ će biti sutrašnja likovna umjetnost. [2]

2.1. Likovna umjetnost u fotografiji

Dok se svaka vrsta fotografije može smatrati umjetnošću, umjetnička fotografija ima cilj, a to je stvoriti fotografije koje su umjetnine same po sebi, bez ikakve potrebe za pričom ili kontekstom. Likovna fotografija može uključivati i druge vrste fotografije, no umjetnički fotografi se najčešće koriste portretima i autoportretima. Također se mogu koristiti mrtvom prirodom te apstraktnom fotografijom. Koristi se i naknadna obrada kako bi se dobio novi način stvaranja slike.

Inspiracija za ovakvu vrstu fotografije dolazi iz svih područja života. Filmovi, vizualna umjetnost i čitanje su veliki faktori koji utječu na to, upravo iz razloga jer nemamo pojma gdje će naš um otići kada nas preuzmi misli i mašta.

Došli smo do toga da se likovna fotografija smatra time zbog emocija koje izaziva. Te emocije nas vežu za fotografije. [2]

Slika 2.1. Menna Hossam

3. Konceptualna fotografija

Svrha konceptualne fotografije i cilj koji konceptualni fotograf ima jest to da nastoji prenijeti poruku gledatelju. Ta poruka može imati raznih značenja, od političkih izjava društvenih komentara ili, ono što je češće, prikaz psihološke ideje o ljudima te njihovim odnosima i emocijama dok je zadatak gledatelja odgonetnuti koja je poruka nastale fotografije. Znači, konceptualna fotografija potiče ljude na razmišljanje o tome „Što znači ova fotografija?“ Konceptualni fotografi naporno rade na tome da je slika što više konkretnija, da prenosi određenu ideju bez obzira na promatrača i njegovu osobnu pozadinu.

Ukratko, značenje slike je upravo ono što je fotograf i namjeravao (fotografija prikazuje ono što i je). Umjesto da se njihova fotografija prezentira kao jednostavna konceptualna fotografija, konceptualni fotografi tako pokušavaju uvjeriti ljude da razmisle o nekom problemu, možda ih čak i potaknu na promjenu osjećaja i uvjerenja o istom. [2]

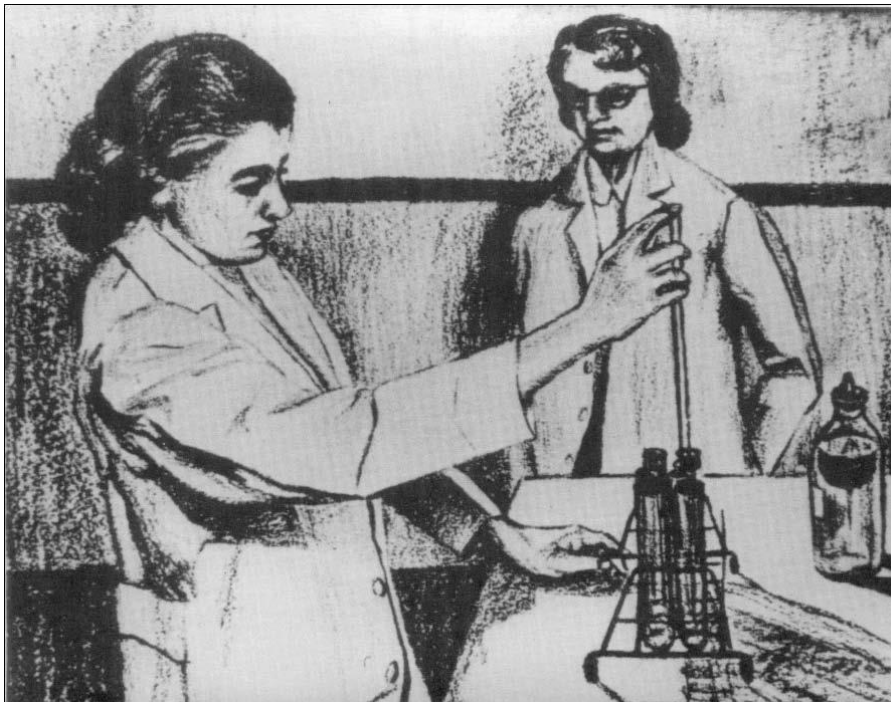

Slika 3.1. Brooke Shaden

Drugi konceptualni fotografi pa dizajniraju slike na način da se njihova fotografija ipak može malo subjektivnije tumačiti, prema gledateljevim vlastitim pogledima, osjećajima. Fotograf usmjerava gledatelje da uđu u konceptualni „teren“, no oni sami odlučuju što fotografija može značiti. Svrha je da oni razmišljaju o određenoj ideji. Može se reći da su fotografije dvosmislene, a zbog svoje dvosmislenosti, gledatelji tumače značenje fotografije na temelju vlastitih životnih priča, emocija i iskustva.

Fotograf predstavlja opći koncept / ideju, dok ljudi sami formiraju vlastita značenja. Vrata njihovim idejama su otvorena, samo ih treba samostalno istražiti.

Upravo iz tog razloga se pitanje „Što to znači“ pretvara u „Što to kome znači“. Koncept se može prenositi na specifičan i otvoren način, no koliko dobro gledatelji mogu otkriti taj specifičan koncept, pogotovo ako su u pitanju dvosmislene fotografije. Također je važno pitanje uspijeva li se promatrač uvjeriti u to da razmišlja na određeni način o tom konceptu. [2]

Slika 3.2. Thematic Apperception Test

Gotovo svaka ideja nam može poslužiti kao polazište za konceptualnu fotografiju. Ako smo zapeli, jednostavno razmislimo o problemima i idejama koje nas inspiriraju. Jedva da prođe dan, a da se um se suoči s nekom zanimljivom ili problematičnom idejom. Misli koje ostaju u našem umu na kraju dana su vjerojatno ideje koje nas izazivaju. Zašto takvo nešto ne bi pretvorili u fotografiju? Ponekad je dobro zatvoriti oči te vizualno zamisliti mogućnosti. Prva stvar koja nam padne na pamet se može pokazati kao vrlo korisna slika, ali se ne mora tu stati, treba se nastaviti vizualno povezivati s konceptom. Najbolji uvidi najčešće spontano padnu na pamet, ponekad čak i kasnije, kada neko vrijeme nismo razmišljali o konceptu ili fotografiji. Sljedeći korak je preuzeti tu vizualnu inspiraciju i pretvoriti je u dobru fotografiju koja prikazuje koncept. Ovo zauzima više vremena i često je teži dio kreativnog procesa. Treba se zapitati je li moguće snimiti takvu fotografiju, pogotovo s obzirom na naše resurse ili vještine. Nakon toga dolaze razna pitanja poput: „Želimo li fotografiju učiniti jednostavnom ili složenom, suptilnom ili direktnom?“, „Želimo li prenijeti široko prihvaćenu činjenicu o konceptu ili namjeravamo li uvjeriti gledatelje da usvoje određeno gledište?“, „Je li to moje osobno gledište ili nečije tuđe?“ Nakon što razradimo ova pitanja, kao i tehniku snimanja i obrade, možda otkrijemo da se naš uvid u koncept mijenja, tj. da cijenimo koncept na dubljoj razini.

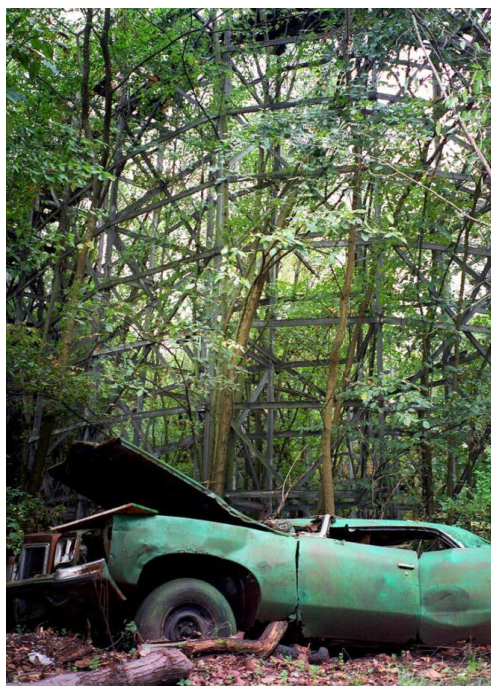
Iako tradicionalni pristup konceptualnoj fotografiji kaže da stvaranje slike slijedi odabrani koncept, proces je često složeniji od tog. Dok dizajniranje fotografije može pomoći u iznošenju koncepta, vrlo je moguće da smo navedeni koncept odabrali upravo iz tog razloga što nismo razriješili svoje osjećaje i mišljenja prema problematici koncepta.

Neki fotografi djeluju suprotno, umjesto da prvo nastane koncept pa onda fotografija, kod njih prvo nastane fotografije, a zatim se na nju primjenjuje ideja (obrnuti inženjering). [2]

3.1. Težina koncepta

Neke koncepte je lakše prikazati nego druge. Ukoliko osoba vidi auto na fotografiji, sama poruka toga nema puno razmišljanja, no također se može povezati sa „nesvjesnom anksioznošću“. Što se više koncept povezuje s nekom konkretnom situacijom iz stvarnog svijeta, lakše se prikazuje na fotografiji. „Auto“ je jednostavan jer je to apstraktan izraz koji se kategorizira među stvarne stvari poput egzistencijalne tjeskobe, no to nije momentalna pomisao pojedinca. To je također teži koncept za prikazati s obzirom na to da auto sam po sebi nije zanimljiv objekt kada je konceptualna fotografija u pitanju, osim ako se ne prenosi neka konkretna poruka o automobilima.

Jedan od koncepta može biti taj da su automobili štetni za okoliš, njihov utjecaj na globalno zatopljenje. Primjer je automobil iz kojeg curi ulje u jezero. Prenosi tu ideju jer su na fotografiji prikazani i automobil i okoliš koji je „povrijeđen“ i oštećen. Na taj način se poruka može prenijeti bez previše truda dok se tematika „nesvjesne tjeskobe“ prikazuje puno teže. Sam pokušaj da zamislimo tu ideju je težak.

Slika 3.3. Napušten automobil – Amy Weiser

Stanje uma i subjektivno ljudsko iskustvo je teže za predstaviti kao koncept vizualne slike, može se reći da su suptilni i neuhvatljivi. Zato se mnogi koncepti koji prikazuju određenu psihoanalizu puno teže prikazuju. Izuzetak su unutarnje emocije koje se mogu prikazati izrazima lica poput ljutnje, tuge i sreće. Ako se želi prikazati da ljutnja opterećuje osobu, možemo prikazati ljutu osobu s teškom prtljagom.

Kad god želimo prikazati neku konceptualnu fotografiju o unutarnjem stanju čovjeka, trebamo započeti s pitanjem „Kakva ponašanja to unutarnje stanje otkriva?“. Alati koji pomažu s izazovnijim konceptima su rječnik, tezaurus te internetska tražilica slika. Sama rječnička definicija nekog konceptualnog pojma daje uvid u to što točno traženi pojam znači dok tezaurus upućuje na iste ili suprotne ideje. Značenja i riječi mogu pomoći kod same vizualizacije. Ukoliko se ukuca pojam koji trebamo u tražilicu slika, vidjet ćemo kako su drugi ljudi pokušali uhvatiti taj koncept.

Najzahtjevniji pojmovi će biti oni sa složenim definicijama u rječniku, s brojnim sinonimima i antonimima. [2]

Slika 3.4. Trapped by Anxiety

3.2. Izrada naslova i koncepta

Stvaranjem naslova za slike jamčimo da će gledatelj razumjeti koncept fotografije, osobito ako je koncept poprilično složen. Naslov sam po sebi treba biti dovoljan da bi se pokrenulo razmišljanje, ispravno tumačenje te dodavanje opisa fotografiji. Također se može koristiti kako bi nadopunili neke ideje koje se nalaze na fotografiji, objašnjavajući aspekte koncepta koji fotografija nije direktno prikazala.

Naslovom se može i zagonetno prikazati fotografija, pogotovo ako se naslov i opis ne čine povezano s idejom na slici, a možda im se čak i proturječe.

Još jedna stavka na koju trebamo biti spremni je to da neki promatrači fotografije neće vidjeti koncept fotografije, čak i kada se objasni smisao koncepta uz pomoć naslova i opisa. Činjenica je da svaka osoba drugačije percipira fotografiju jest prihvatanje činjenice da je svaka osoba drugačija. [2]

3.5. Brooke Shaden - Brighter Days

3.3. Simboli i metafore

Simboli i metafore su vrlo korisni kada je u pitanju dizajniranje konceptualne fotografije. Iako riječi „simbol“ i „metafora“ imaju različita značenja, oni se svode na istu osnovnu ideju. Neka od najvažnijih pitanja svake konceptualne fotografije su: „Za što ovo stoji?“, „Na koji način je ovo kao nešto drugo?“, „Kako jedna stvar predstavlja ili nalikuje nečem drugom?“.

Razlog zbog kojeg su ovo najosnovnija pitanja svake konceptualne fotografije je taj što započinjemo fotografiju sa apstraktnim pojmom, a nakon toga određujemo koje stvari i na koji način će se to vizualno prikazati.

Simboli mogu biti arhetipski, kulturni ili osobni. Arhetipski simboli imaju jednako značenje za sve ljude, bez obzira na njihovu osobnost, prošlost (npr. voda sugerira čišćenje). Kulturni simboli također imaju široko rasprostranjeno značenje, no značenje ovisi o kulturi (bijela boja u jednoj kulturi može simbolizirati čistoću, dok u drugoj simbolizira smrt). Kada odlučujemo koji ćemo simbol koristiti, treba dobro razmisliti o tome hoćemo li odabrati arhetipsko značenje koje povećava vjerojatnost da gledatelji shvatiti koncept na način na koji smo mi to htjeli ili želimo dvosmislenije značenje koje gledateljima daje mogućnost da tumače koncept na različite načine. Također treba obratiti pažnju i na osobno značenje istih simbola i metafora koji bi mogli imati posebno značenje nama, ali ne nužno i drugim ljudima.

Dok se razmišlja o potencijalnim simbolima za korištenje unutar konceptualne fotografije, potrebno je posjetiti nekoliko web stranica koje opisuju značenje simbola, da se dobije opći pojam o istima. Različite boje predstavljaju različite emocije dok određena vrsta životinje ili biljke simbolizira poseban tip osobe. Kroz proces antropomorfizma, u kojem se ubrizgavaju ljudske karakteristike u neljudske stvari, možemo doći do zaključka da gotovo svaki predmet ili scena može označavati čovjeka, njegovu kvalitetu i li karakter. Kod konceptualne fotografije se može koristiti bilo koja vrsta fotografije, bila to portretna fotografija, krajolik, životinja ili pa mrtva priroda, arhitektura i ulična fotografija. [2]

3.4. Tehnike dizajna fotografije

Konceptualni fotografi koji prate minimalističku tradiciju mogu stvoriti fotografiju koja se fokusira na jednu temu koja ilustrira jednu ideju. Često koriste bijelu pozadinu bez ikakvih vizualnih smetnji, da bi promatrač bio fokusiran isključivo na jedan subjekt i jednu ideju koju on predstavlja dok drugi fotografi vole puniti svoje fotografije raznim predmetima, ljudima i simbolima kako bi se stvorio širok konceptualni krajolik kojim se prikazuje raznolikost značenja koja okružuju određeni koncept. Takvu vrstu fotografije je teže stvoriti nego minimalistički tip. Važno je imati na umu da se u fotografiju ne može ubaciti hrpa stvari očekujući da će to izgledati konceptualno dobro. Dobra kompozicija zahtjeva intrigantnu vizualnu ravnotežu i sukladnost elemenata koji prikazuju i zadržavaju izgled i razmišljanje osobe. Kontrola nad svjetlinom, kontrastom, zasićenjem i fokusom je također jako važna, pogotovo zato što se manipulacijom boje i tonova može izazvati potrebna emocionalna atmosfera. Snimanje iz daljine potiče objektivniji osjećaj razumijevanja koncepta dok izbliza sveobuhvatna gledišta crtaju promatrača u subjektivnijoj identifikaciji s njim.

Većina konceptualnih fotografija je fokusirana na poticanje razmišljanja nego na estetiku.

3.5. Dobri i loši faktori

“Lijepo” ima tendenciju da bude pejorativni izraz među konceptualnim, ali i umjetničkim fotografima. Dok minimalistički fotograf može vjerovati toj estetici, atraktivnost ne igra toliku ulogu u konceptualnom radu, čak može i umanjiti sam koncept. Kada koristimo “ružne” fotografije? Savršen su izbor kod npr. horor filmova. Nekad je ljudima teško skrenuti pogled s groznih prizora. Ružne fotografije mogu zaokupiti našu maštu jednako kao i lijepe fotografije. Za neke ljude ružno može biti i lijepo. Iako se smatraju ružnima, one mogu biti lijepe ako se savršeno uhvatio koncept. [2]

4. Konceptualni fotografi

4.1. Anya Anti

Anya Anti je međunarodno objavljena i nagrađivana umjetnica koja se specijalizirala za likovnu umjetnost na lokacijama i konceptualni ženski portret. Podrijetlom je iz Ukrajine, a sada joj je sjedište u New Yorku, SAD.

Anya se bavi fotografijom od 2010. te smatra da je oduvijek bila kreativna osoba. Kako je njena strast prema umjetnosti rasla, Anti se zaljubila u fotografiju. Bez umjetničke pozadine, pristupa profesionalnom obrazovanju u svojoj zemlji i nedostatku mentora, morala je sve naučiti sama. Upornošću je stekla svoje znanje i inspiraciju i to putem društvenih mreža i online fotografskih zajednica. Kroz razne pokušaje i pogreške, Anti uči i usavršava svoj rad.

Godine 2010. diplomira na Nacionalnoj metalurškoj akademiji Ukrajine no shvaća da to zapravo nije njezina strast, već je to fotografija. Godinu dana kasnije počinje stvarati razne likovne konceptualne i nadrealistične ženske portrete koji postaju njezin preferirani rad.

Godine 2014. ostvaruje svoje snove preseljenjem u Sjedinjene Države te postaje profesionalna umjetnička fotografkinja. [7]

Slika 4.1. Anya Anti

4.2. Brooke Shaden

Nakon završetka studiranja filma, Shaden otkriva se njena ljubav prema pripovijedanju može prikazivati na razne načine. 2008. godine počinje se baviti fotografijom, uzbuđena stvaranjem i preuzimanjem karakternih uloga. Shaden najčešće koristi tematiku ljepote, raspadanja, smrti te ponovnog rođenja. Često istražuje svjetlost i tamu kod ljudi te ih prikazuje kroz svoje radove. S obzirom na to da je autoportretni umjetnik, ona fotografira sebe pa tako postaje lik iz svojih snova, nadahnuta djetinjstvom koje je bilo ispunjeno maštom i strahom. Putem fotografije, Shaden uči kako kontrolirati svoju tamu i kako se suočavati sa svojim strahovima.

Smatra da je njezin proces radova je više otkriće nego stvaranje. Prati svoju znatiželju koja ju vodi u nepoznato te na taj način otkriva kakvi će biti njeni likovi. Pripovijedanjem kroz fotografije se prikazuje njezin život Iako Shaden uz pomoć fotografija provodi razna istraživanja, njezina želja je na taj način prikazati dio sebe drugima. [8]

Slika 4.2. Brooke Shaden - Finding your place among the stars

5. Nadrealistična fotografija

Nadrealizam je umjetnički pokret koji je započeo 1920. godine. Godine 1924., Andre Breton objavio je Manifest nadrealizma, u kojem pokret definira kao „psihički automatizam u svom čistom stanju, u nedostatku bilo kakve kontrole razuma, izuzet od bilo kakve estetske ili moralne brige.“ Sam pokret obuhvaća dramu, književnost, poeziju te slike poznatih umjetnika poput Renea Magrittea i Salvadora Dalija.

Fotografija je dio nadrealizma od njegovih prvih dana. Likovi poput Hansa Bellmera i Mana Raya rade nadrealistične fotografije dok kasnije Philippe Halsman stvara Dali Atomicusa kako bi dokumentirao nadrealista na djelu. [3]

Slika 5.1. Toyen - La Guerre

5.1. Elementi nadrealistične fotografije

Nadrealizam se razlikuje od apstrakcije. Iako se smatra da su ova dva pokreta odmak od umjetnosti, imaju poprilično različite pristupe. Dok apstrakcija koristi različite boje, teksture, oblike te druge elemente kako bi izazvala osjećaje i ideje, nadrealizam ima prepoznatljive fotografije često prikazane na neobičan način. „Iako nije realno, mora biti uvjerljivo“ – Tryforos

Nadrealne slike najčešće izgledaju kao da su iz snova te zadiru u nesvijest ljudi. Često se sastoje od različitih elemenata koji upotpunjuju te se sastoje od različitih elemenata na različite načine. Gotovo uvijek u sebi sadrže prepoznatljive elemente iz stvarnog života kao što su ljudske figure, mrtva priroda i predmeti, ali su ti isti predmeti raspoređeni na čudne načine. Kao primjer možemo uzeti Salvadora Dalija i njegovu fotografiju sa satovima – koji se tope. [3]

Slika 5.2. Salvador Dali – The Persistence of Memory

5.2. Smjernice za nadrealizam

Nadrealisti prve generacije kao što su Dali ili Breton, vjerojatno bi se opirali ideji pravila unutar nadrealizma, no nadrealizam poput svakog žanra ima svoje konvencije, smjernice i stvari koje moramo imati na umu ukoliko želimo dobru sliku. Nadrealizam se svodi na precizno planiranje fotografija i kadrova i točno poznavanje dijelova koji će nam trebati za konačnu izradu.

Nadrealizam je oduvijek koristio obradu fotografije. Fotomontaža i jukstapozicija disonantnih ili uznemirujućih fotografija su glavna obilježja nadrealizma, najvažnije je da rezultat izgleda uvjerljivo, ponekad čak i realno.

“If you can see the edit, you didn’t spend enough time with the edit. Learn your software. Learn how Photoshop works and don’t be afraid of it.” -John Spannos

Ako dođe do greške prilikom obrade, može se umanjiti ukupni emocionalni učinak nastale fotografije. Trebamo voditi računa o sjenama, svjetlu, boji svjetla itd. Boja i temperatura se moraju podudarati kako bih gledatelj povjerovao u našu neobičnost. [3]

5.3. Prodor u nadrealističnu fotografiju

Ukoliko želimo napredovati kao nadrealist, moramo koristiti vlastite zalihe neobičnosti, osjećati se ugodno prilikom izražavanja svoje nesvjesnosti te u konačnici biti pomalo čudan. No, također treba vježbati da budemo što bolji, što u obradi, što prilikom fotografiranja.

“You’ll never get better if you think everything you do is already perfect, you need to be open to critique.”-John Spannos

Isto tako poznavanje nadrealistične tradicije može poboljšati naš rad. Potrebno je razumjeti povijest i ljude koji su koristili nadrealizam, bili to utjecajni nadrealisti od prije sto godina ili prošlog mjeseca. Istraživanjem i poboljšavanjem našeg rada možemo postati dio stoljetne tradicije. [3]

5.4. Philippe Halsman (1906.-1979.)

Nakon selidbe iz Austrije u Francusku, Philippe Halsman započinje s radom u modnim časopisima. Ubrzo nakon rada u časopisu „Vogue“ stječe titulu najboljeg portretnog fotografa u cijeloj Francuskoj. Njegovu karijeru obilježuju fotografije talentiranih pojedinaca kao što su Louis Armstrong, Audrey Hepburn i Albert Einstein.

Još jedan od značajnijih modela koje Halsman fotografira bio je Salvador Dali. Godine 1961. Halsman je svoj rad podigao na višu razinu te je objavio knjigu „Halsman u kreaciji fotografskih ideja“, kako bi potaknuo fotografe da stvaraju neobične fotografije sljedeći idućih šest pravila:

- pravilo izravnog pristupa
- pravilo neobične tehnike
- pravilo dodane neobične osobine
- pravilo značajke koja nedostaje
- pravilo izmiješanih osobina
- pravilo doslovne ili ideografske metode [4]

Slika 5.3. Salvador Dali

6. Razlika između konceptualne i nadrealistične fotografije

Ako gledamo samo značenje riječi konceptualnog i nadrealističnog, razlika je u tome što nadrealno nalikuju snu (fantastično je i neskladno), dok se konceptualno sastoji od koncepta ili mentalne koncepcije koje postoje u mašti.

Tradicionalno, nadrealizam se bavi prikazivanjem ili stvaranjem realističnih objekata ili fotografija na kojima je nešto pogrešno i kao primjer je prethodno navedeni Dali, koji većinom koristi ispravnu perspektivu mijenjajući materijalnost predmeta koji se nalazi unutar slika, dajući im kvalitetu identičnu onoj iz snova.

Konceptualna umjetnost je vrsta umjetnosti koja izaziva ideju o tome što umjetnost jest, moglo bi se reći da je umjetnost sam koncept. Većina umjetnosti je u današnjem svijetu donekle konceptualna. Umjetnost više nije nešto što se stavlja u kutiju, a umjetnici crpe svoje ideje iz raznih umjetničkih pokreta kako bi izradili svoja djela.

Samu razliku između konceptualne, nadrealne pa čak i apstraktne fotografije je često teško definirati, jer se u čestim slučajevima mogu pronalaziti značajke svakog žanra no, razlika postoji jer svaka ima svoje ključne elemente i principe.

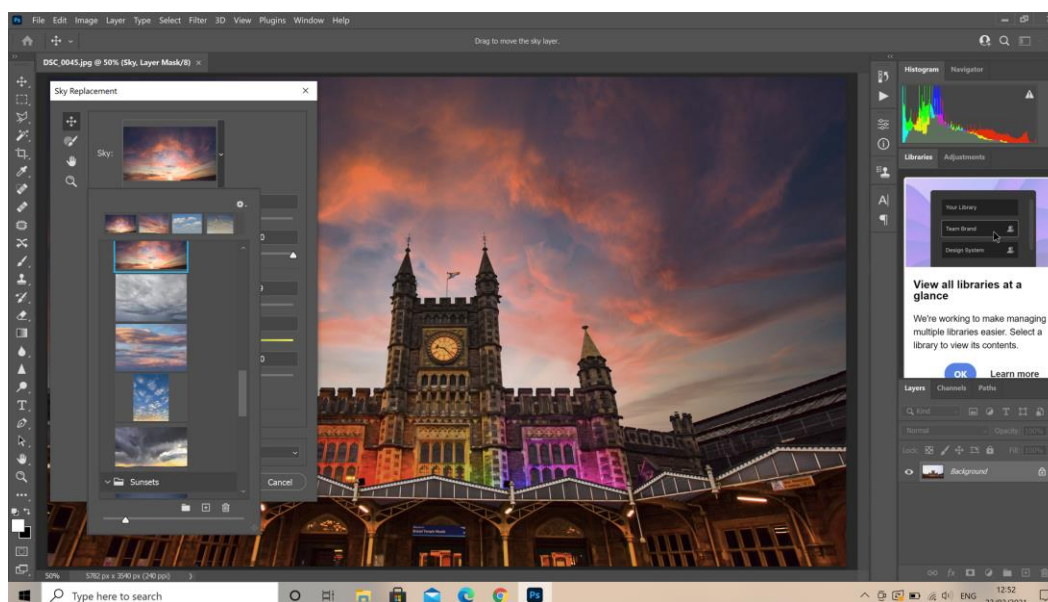
Između konceptualne i nadrealne fotografije je tanka linija, upravo iz razloga jer je ponekad teško reći je li značenje iza fotografije bilo namjerno ili ne. Opće pravilo je ako je ideja za fotografiju planirana te ima jasno i razumljivo značenje, ta fotografija ima značajke konceptualne fotografije, no ako nema nekog vidljivog značenja, a elementi se prikazuju na neprepoznatljiv način, fotografija se smatra nadrealnom.

7. Programi za obradu

7.1. Adobe Photoshop

Adobe Photoshop je softver koji se koristi za uređivanje i obradu digitalnih fotografija, a razvijaju ga braća Thomas i John Knoll 1987. godine. Godine 1988. prodaju licencu tvrtki Adobe Systems Inc. Izvorno je zamišljen kao podskup drugog uspješnog dizajnerskog softvera, a to je bio Adobe Illustrator te se očekivalo da će Adobe Photoshop prodavati samo nekoliko stotina primjeraka mjesečno. Razlog toj procjeni je bio taj što je Adobe Photoshop zahtijevao više računalne memorije nego što je za vrijeme 1990. godine bilo dostupno. No, unatoč tome se softver poprilično dobro prodavao što i dan danas nastavlja jer je još uvijek broj jedan kada je u pitanju obrada fotografija. Postaje sastavni dio mnogih različitih industrija kao što je web dizajn, izdavaštvo, medicina, film, oglašavanje, arhitektura i inženjerstvo.

Godine 2003. Adobe uključuje svoj „Adobe Creative Suite“ koji povezuje Photoshop, Illustrator, InDesign i Acrobat. Godine 2007., kada je izdan Photoshop CS3, se nude značajke koje korisniku daju veću kontrolu nad njihovim digitalnim fotografijama kao što je nedestruktivno uređivanje fotografije bez mijenjanja izvorne slike. Također nudi niz različitih alata i boja kako bi se omogućila kreativnost korisnika.

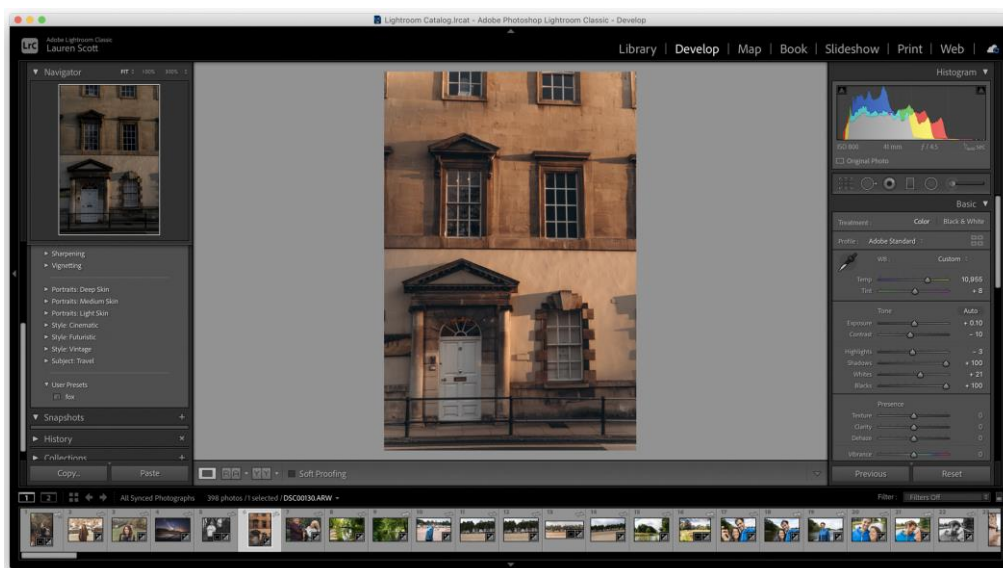
Slika 7.1. Sučelje - Adobe Photoshop

Adobe Photoshop koristi sustav za uređivanje temeljen na slojevima koji omogućuju stvaranje rasterske slike. Slojevi također mogu djelovati kao maske ili filteri, mijenjajući temeljne boje. Također se mogu dodavati sjene, vibrantnost fotografije te manja ili veća ekspozicija. Jedan od razloga zbog kojeg je Photoshop često korišten su razne četkice koje nudi. Od najobičnijih četkica za koje postoje razni uzorci za preuzimanje putem interneta pa do „healing brush“ i „patch tool“ četkice koje se često koriste kod uklanjanja mana na modelima.

S obzirom na to da je Photoshop tako dugo bio industrijski standardni program za obradu slika, samo njegovo ime je postalo glagol. Često se koristi termin „Photoshopped“ što znači da je fotografija uređena ili manipulirana. [10]

7.2. Adobe Lightroom

Adobe Lightroom se smatra nasljednikom Adobe Photoshop softvera. U osnovi, Adobe Lightroom je softver za poboljšanje i manipulaciju slike. Smatra se nerazornim softverom jer odvojeno čuva izvorne fotografije i fotografije unutar kojih se nalazi obrada. Iako se smatra nasljednikom Adobe Photoshop softvera, nedostaju mu mnoge značajke koje sam Photoshop ima.

Slika 7.2. Sučelje – Adobe Lightroom

Adobe Lightroom pomaže prilikom uređivanja fotografija i pruža rješenja koja omogućuju korisnicima poboljšanje, manipuliranje i uređivanje slika pomoću vanjskih značajki. Ima organizacijske značajke koje korisnicima omogućuju brzo i lako organiziranje i upravljanje svim skupnim fotografijama te je ujedno i jednostavan za uporabu, što ga čini idealnim za početnike. Najčešće se koristi za retuširanje fotografija, što uključuje poboljšanje digitalnih fotografija, poboljšanje tona i ravnoteže boje, uklanjanje efekta crvenih očiju, obrezivanje, izrada filtera i mnoge druge značajke.

Podržava razne formate poput JPEG, PSD, PNG i TIFF. Još jedva važna stavka je to da podržava i učitava RAW format fotografije te podržava parametre ispisa. Adobe Lightroom se, osim na računalu, može koristiti čak i na pametnom telefonu i tabletu. [11]

7.3. Photoshop i problematika

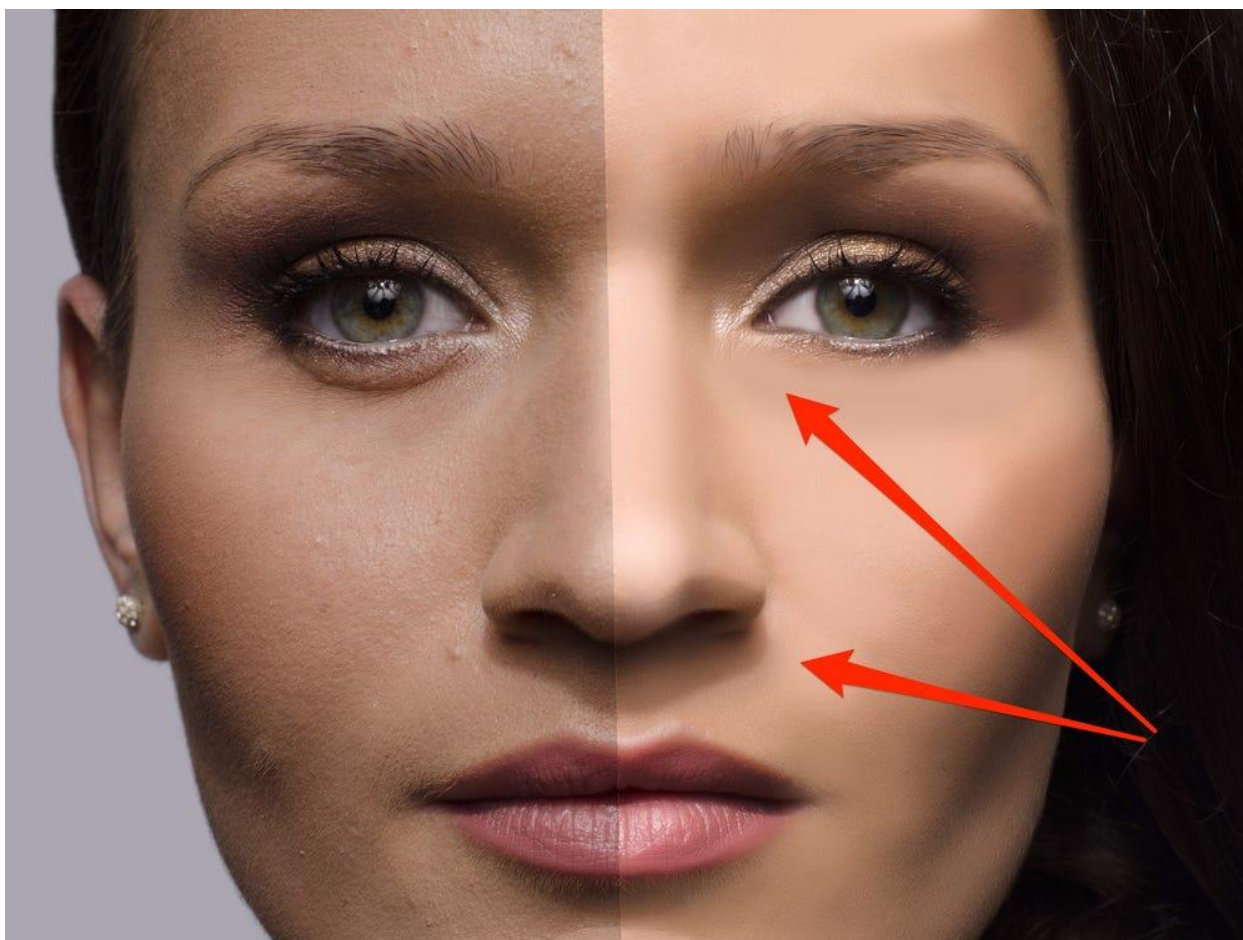
U svijetu u kojem je mogućnost mijenjanja izgleda sve dostupnija bez ikakvog napora, ne možemo se ne zapitati kako se „etika“ Photoshopa razvija. Naravno da svaki pojedinac radi sa svojim izgledom što god poželi, no uporaba Photoshopa u svrhu stavljanja sebe unutar nekog stvorenog okvira današnjih standarda ljepote može biti jako sklizak teren.

Photoshop ima pozitivan, ali i negativan utjecaj na društvo. U negativnom smislu, stvara se kultura nerealnog savršenstva. Modeli su retuširani do te mjere da im je koža besprijekorna, tijelo im nema nijedne mane. Stvaraju se nerealni standardi ljepote, ljudima opada samopouzdanje. S druge strane, Photoshop je nezamjenjivo kreativno sredstvo.

Sama obrada fotografije ne bi predstavljala toliki problem da ljudi mogu pogledati fotografiju i odmah utvrditi jesu li u pitanju obrađene fotografije ili ne, no sve češće su suptilne promjene u kojima se miče sve „ružno“, a to nije zdravo za mentalno zdravlje, pogotovo za ljude koji imaju problem sa slikom svog tijela. [5]

Mladi su najosjetljivija dobna skupina te obrađene fotografije na njih mogu ostaviti trajan utjecaj. Bilo da se radi o naslovnici časopisa, reklami ili slavnoj osobi, obrađene fotografije ih okružuju, pogotovo u vrijeme raznih influencera. Problem je u tome što se ne razlikuje istina od laži.

Nakon što su neprestano bombardirani obrađenim fotografija, to izravno utječe na njih te oni sami imaju potrebu obrađivati svoje fotografije prije objavljivanja.

Slika 7.3.Obrada lica

Iako je Photoshop stvarni program, dan danas se koristi termin „Photoshopped“ ako je nešto obrađeno iako je s godinama postalo dostupno još stotinu programa za obradu. Upravo iz tog razloga, taj izraz ne znači da je nešto nužno obrađeno u samom Photoshopu, već da je fotografija obrađena do te mjere da nije stvarna. Ljudi uređuju svoje fotografije kako bi se prikazali društvu kao da nemaju mane (zaglađivanje kože, zatezanja tijela). Problem je u tome što se ta uređena fotografija predstavlja kao originalna.

Taj proces se najčešće koristi kada su u pitanju modeli, što može postati poprilično zabrinjavajući problem. Uklanja se sve što neki pojedinac smatra neugodnim oku te se stvara lažna stvarnost.

Obrada se također koristi u oglašavanju. Stvarnost je da će se predstavljanjem ljepše osobe stvoriti veća vjerojatnost da ćemo poželjeti kupiti određeni proizvod. Manje su šanse da bi osobe kupovale čips da se na reklami prikazuje pretila osoba na kauču koja ga konzumira. Umjesto toga vidimo u dobroj formi. To stvara podsvjesnu podjelu između pobjede i poraza.

Photoshop i sama obrada se sve češće koristi da se stvori podjela između ljudi uz pomoć lažnih vijesti, koje jako često vidimo na društvenim mrežama i raznim portalima. Bilo da je nešto dodano ili izrezano, čak i najmanja promjena može u potpunosti promijeniti značenje fotografije.

Obradene fotografije mogu stvoriti veliki jaz među ljudima, politički, ali i društveno. Svadom oko fotografije s lažnim sadržajem, stvaraju se napetosti. Kao primjer možemo iskoristiti rat u Ukrajini te portale koji nemilosrdno objavljuju obradene fotografije kako bi stvorili podjelu među ljudima te ih koriste kao neku vrstu informacijskog rata.

Slika 7.4. Behind The Scenes Photo Of MGM Intro

S obzirom na sve navedene stavke u ovom poglavlju ispada kao da Photoshop i sama obrada fotografije nemaju pozitivne strane, no to nije istina. Postoje mnoge nevjerovatne stvari koje dolaze s pojavom programa za obradu, a to je način da postajemo kreativniji s fotografijama. Samo zato što je slika obrađena ne znači da ima negativan učinak na osobu koja ju gleda.

Kada je u pitanju konceptualna fotografija, sama obrada je poprilično značajan postupak. Ponekad se čak kompletno mijenja izgled fotografije, osobi se mogu dodati razne značajke poput trećeg oka, treće ruke, samo da bi koncept izgledao što stvarnije te da što izravnije prenosi poruku. Pozadina je prilagođena ugođaju i tematici. Ukoliko je tematika tamna, logično je da se preko pozadine, a kasnije i subjekta neće staviti svijetli filter. Moglo bi se reći da konceptualna fotografija zaživi nakon obrade. Nekima i to može predstavljati problem, no sama čar konceptualne i nadrealne fotografije je obrada i da ništa ne izgleda onako kao što zapravo izgleda. Sama stigmatizacija obrade se može smatrati konceptom za fotografiju. [9]

Slika 7.3. Konceptualna fotografija - obrada

8. Fobije

Fobija je vrsta anksioznog poremećaja. Smatra se ekstremnim oblikom straha ili tjeskobom koja je izazvana određenom situacijom ili predmetom, čak i kada nema opasnosti. Npr. Možemo znati da je vani na balkonu sigurno, no ukoliko se bojimo visina, ne želimo izaći na navedeni balkon jer se bojimo. Isto tako možemo znati da pauk nije otrovan ni opasan, no to nam ne umanjuje tjeskobu ukoliko ga vidimo. Neki ljudi osjete ekstremnu tjeskobu od samog spominjanja njihove fobije.

Svi mi imamo strahove, ipak nam je to urođeno, no strah postaje fobija ako:

- Strah je izvan razmjera
- Traje dulje od šest mjeseci
- Ima značajan utjecaj na to kako živimo svoj svakodnevni život

8.1. Vrste fobija

Fobije se mogu razviti oko bilo kojeg predmeta ili situacije, a neki ljudi mogu imati višestruke fobije. Mogu se svrstati u dvije skupine, a to su specifične fobije i složene fobije.

8.1.1. Specifične fobije

To su fobije od određenog predmeta ili situaciju poput pauka ili strah od letenja. Često se razvijaju u djetinjstvu i adolescenciji, a kod nekih ljudi ta fobija slabi kako oni budu stariji. Neke od uobičajenih specifičnih fobija su životinje (psi, insekti, zmije, glodavci), prirodno okruženje (visina, voda, tama, oluja, klice), situacijske fobije (letenje, odlazak zubaru, tuneli, mali prostori), tjelesne fobije (krv, povraćanje, injekcije, gušenje, porođaj), seksualne fobije (seksualni činovi i strah od golotinje) i ostalo (određena hrana, predmeti, kostimirani likovi).

Međutim, postoji mnogo specifičnijih fobija. Ukoliko se bojimo nečega što moramo često gledati ili raditi, to nam može imati ozbiljan utjecaj na kvalitetu svakodnevnog života dok nešto što ne gledamo često ima manji utjecaj na nas. Međutim, još uvijek možemo doživjeti strah i tjeskobu čak i kada predmet ili situacija nisu prisutni, što znači da fobija može svakodnevno utjecati na nas.

8.1.2. Kompleksne fobije

Složene fobije imaju tendenciju biti više ometajući ili onesposobljavajući učinak na život za razliku od specifičnih fobija. Također se češće razvijaju kod odraslih osoba nego kod djeteta. Dvije najčešće kompleksne fobije su socijalna fobija i agorafobija. Socijalna fobija (socijalna anksioznost) je fobija u kojoj osjećaju intenzivan strah u društvenim situacijama te ih često pokušavaju izbjeći. Ova vrsta fobije je izuzetno iscrpljujuća i može biti vrlo teško voditi normalan svakodnevni život., pogotovo ako sadrži ove navedene radnje: razgovor u grupama, javni govor, telefonski razgovor, upoznavanje novih ljudi, razgovor s autoritetima, konzumiranje hrane i pića pred drugim ljudima, redoviti odlasci u trgovinu ili banku, odlazak na posao.

Možda nas brinu ove društvene situacije jer se bojimo da će nas drugi negativno percipirati ili da ćemo ih slučajno nekako uvrijediti. Socijalna anksioznost može imati veliki utjecaj na svakodnevni život jer utječe na samopouzdanje i samopoštovanje te se možemo osjećati izolirano. To može jako utjecati na razvoj i održavanje odnosa, a također i na sposobnost rada i svakodnevnih zadataka kao što je odlazak u dućan.

Druga fobija je agorafobija. Općenito se smatra da je to strah od otvorenih prostora, no ipak je nešto kompliciranija od toga. Jedna od važnih značajka agorafobije je osjećaj tjeskobe zbog boravka na mjestima ili nalaženje u situacijama koje bi mogle biti teške ili neugodne jer smatramo da će nam biti teško izvući se ili gdje nećemo moći dobiti pomoć ukoliko imamo napadaj panike. Ukoliko imamo agorafobiju, osjećamo tjeskobu i izbjegavamo navedene svakodnevne situacije: biti sam izvan kuće, boravak na otvorenim prostorima, biti u gomili ljudi, putovanje automobilom, autobusom ili avionom, biti u zatvorenim prostorima kao što su dizala i trgovine.

Agorafobija također može značajno utjecati na kvalitetu života. Često se razvije nakon napadaja panike nakon kojeg se osjećamo tjeskobno i zabrinuti da ćemo imati još jedan napadaj panike ili se osjećati kao da nam se simptomi vraćaju kada smo u sličnoj situaciji. Ako imamo agorafobiju, uobičajeno je da ne volimo biti sami (monofobija) ili postanemo tjeskobni u malim zatvorenim prostorima (klaustrofobija).

8.1.3. Uzrok fobija

Iako se smatra da ne postoji samo jedan poseban uzrok fobija, postoji neki čimbenici koji mogu igrati važnu ulogu, a to su:

- Posebni incidenti ili traume (ako se osoba skoro utopi u mladosti, postoje šanse da će razvit fobiju od dubina)
- Naučene reakcije koje su pokupljene u ranom životu. Veliki čimbenici su ljudi koji nas okružuju, poput roditelja koji ako su jako tjeskobni, mogu utjecati na način na koji se nosimo s tjeskobom u kasnijem životu.
- Genetika je također jedan od utjecaja. Pojedina istraživanja sugeriraju da su neki ljudi pogodniji za razvoj fobije od drugih.
- Način na koji odgovaramo na paniku ili strah. Ako doživimo jaku reakciju, pa čak i napadaj panike kao odgovor na određenu situaciju ili objekt, a ljudi oko nas to oštro osuđuju ili burno reagiraju, to može razviti tjeskobu i strah od potencijalnog ponavljanja te situacije.
- Dugotrajni stres ima sposobnost za izazvati osjećaj tjeskobe, pa čak i depresije te smanjiti našu sposobnost suočavanja s određenim situacijama.

Ako krenemo izbjegavati predmet ili situaciju koja nas čini fobičnima, to često pogoršava strah, no s druge strane, jako je teško suočiti se sa svojom fobijom i ponekad je ipak potrebna stručna pomoć koja će nam omogućiti da to prebrodimo. [6]

9. Autoportreti i portreti

Uporaba slike se smatra povijesno ključnim kada je u pitanju proces društvene komunikacije. Značajan način izražavanja samog sebe su bili upravo autoportreti dok su selfiji najnovija pojava autoportreta. „Selfie“ kultura uključuje dijeljenje fotografija na različitim društvenim mrežama. Prilikom tog dijeljenja, izlažemo sami sebe osobnim stilovima života i privatnim preferencama dok smo također izloženi tuđim slikama njihovog identiteta te njihovih stvorenih osobnosti.

Portret se odnosi na slikovni prikaz osobe i obično se prikazuje njezino lice. Same slike lica nisu nova pojava. U prošlosti su se portreti koristili za reklamu samog sebe, prikazivanje moći, autoriteta i bogatstva. Te slike su bile dobro komponirane. Tijekom 18. stoljeća je kulturu plemstva karakterizirala površnost, luksuz i potrošnja što ih prikazuje kao svojevrsnu društvenu kategoriju.

Baš kao i danas, autoportret ili portret je bio način da se prenose stavovi signali i izgledi osobe.

Kroz stoljeća su umjetnici slikali autoportrete kao pokušaj da se identificiraju, da dobiju odgovore na pitanja poput „Tko sam ja?“ ili „Kako mogu izraziti samog sebe?“. Danas je snimanje selfija pametnim telefonima novi način izrade autoportreta te se varljivo može tumačiti kao pretjerano samoživo ponašanje. Međutim, kao ljudska bića smo upisivali, rezbarili, slikali i pisali o sebi otkad smo pronašli način za to. Shodno tome, selfiji imaju sličnosti s povijesnim portretima kraljevske obitelji te autoportretima umjetnika.

10. Istraživanje

Istraživački dio koji se nalazi unutar diplomskog rada sastoji se od 12 pitanja koja su kreirana uz pomoć alata Google Forms. Unutar upitnika se nalazi 11 obaveznih te jedno neobavezno pitanje od kojih je 9 pitanja višestruki odgovor, 2 pitanja na principu linearnog mjerila te jedno potvrdno pitanje. Anketu se dijelila putem društvenih mreža, klikom na Google Forms link te ju je ispunilo 123 ispitanika. Anketa se provodila od 6. rujna do 14. rujna 2022. godine.

Cilj samog istraživanja je bio odgovor na pitanje na koji način ljudi percipiraju obradu fotografije te koriste li oni sami neke programe za obradu.

10.1. Hipoteza

Hipoteza 1

Ljudi smatraju da je obrada fotografije opravdana te sami koriste neke od programa za obradu.

Hipoteza 2

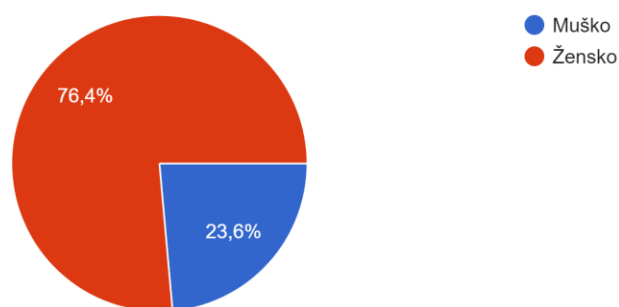
Ljudi smatraju da je obrada fotografije nepotrebna i neopravdana.

10.2. Rezultati istraživanja

Prvo pitanje unutar anketnog upitnika je spol ispitanika od kojih je 76,4% ispitanika ženskog spola dok je muških ispitanika bilo nešto manje, 23,6%

Spol

123 odgovora

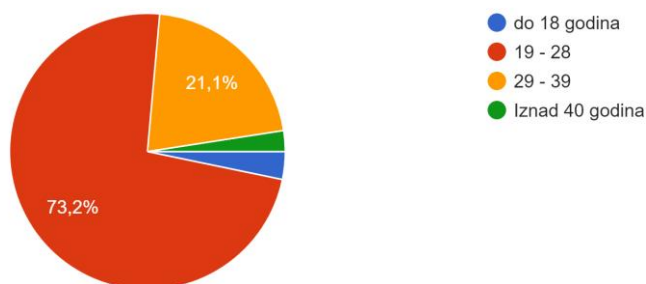

Graf 1. Prikaz spola ispitanika

Drugo pitanje unutar anketnog upitnika je dob ispitanika. Najviše ispitanika se nalazi unutar dobne granice od 19-28 godina, čak njih 73,2%. Iduća najzastupljenija dobna skupina je 29-39 godina, koju čini 21,1% ispitanika. Ispitanika do 18 godina je bilo 3,3% dok je ispitanika iznad 40 godina bilo najmanje i čine samo 2,4% grafikona.

Dob

123 odgovora

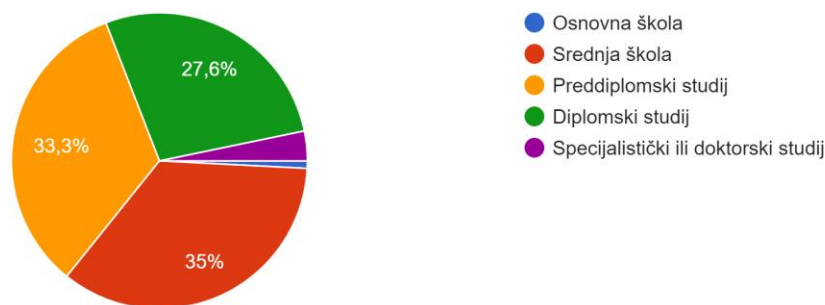

Graf 2. Prikaz dobi ispitanika

Treće pitanje je završeni stupanj obrazovanja. Na grafikonu vidimo da većina ispitanika ima završenu srednju školu, što čini 35% grafikona. Preddiplomski studij je završilo 33,3% ispitanika, a diplomski studij je završilo 27,6% ispitanika. Specijalistički/doktorski studij i osnovna škola su najmanje zastupljeni unutar grafikona.

Završeni stupanj obrazovanja

123 odgovora

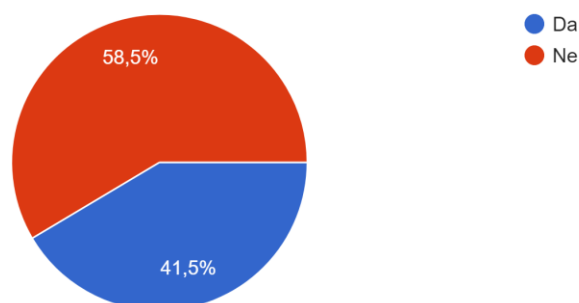

Graf 3. Prikaz završenog stupnja obrazovanja

Unutar četvrtog pitanja vidimo da većina ispitanika ne koristi programe za obradu fotografije, čak njih 58,5% dok 41,5% ispitanika koristi neku vrstu programa za obradu fotografije.

Koristite li koji program za obradu fotografije?

123 odgovora

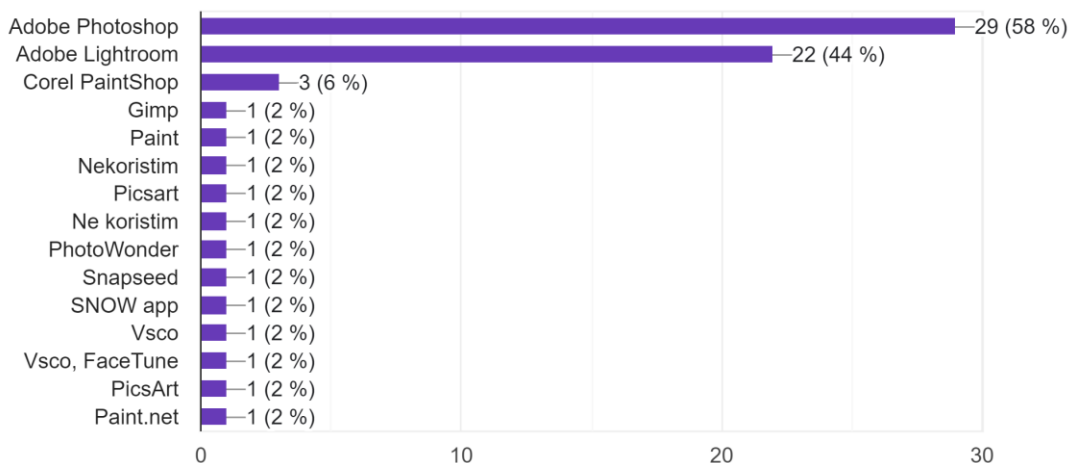

Graf 4. Prikaz odgovora ispitanika na pitanje koriste li koji program za obradu fotografije

Ako je ispitanik na prethodno pitanje odgovorio potvrdno, nastavlja odgovarati na pitanje broj 5, u kojem se ispitanika pita koji program koristi za obradu fotografije. Iako većina korisnika koristi Adobe Photoshop (njih 58%) i Adobe Lightroom (44%), ostatak odgovora je bio poprilično šaren te se nabrajaju razni programi koji se koriste za obradu fotografije.

Ukoliko je odgovor da, koji program koristite? (Ukoliko ne koristite, preskočite pitanje)

50 odgovora

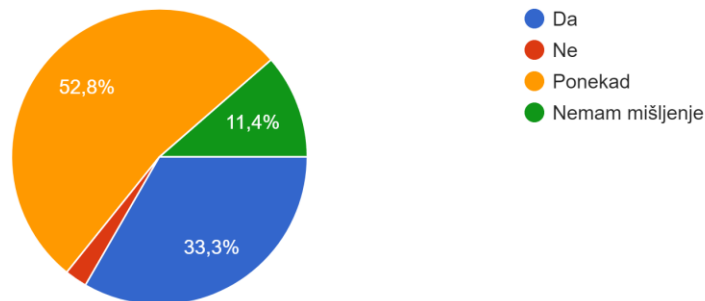

Graf 5. Prikaz programa za obradu fotografija koje ispitanici najčešće koriste

U pitanju broj šest, se ispitanike pita za njihovo mišljenje o obradi fotografije te smatraju li obradu fotografije opravdanom. Većina ispitanika (njih 52,8%) smatra da je obrada fotografije ponekad opravdana dok njih 33,3% smatra da je obrada u potpunosti opravdana. Tek 2,4% ispitanika ne odobrava obradu fotografije dok njih 11,4% nema mišljenje.

Smatrate li uporabu programa za obradu fotografije opravdanom?

123 odgovora

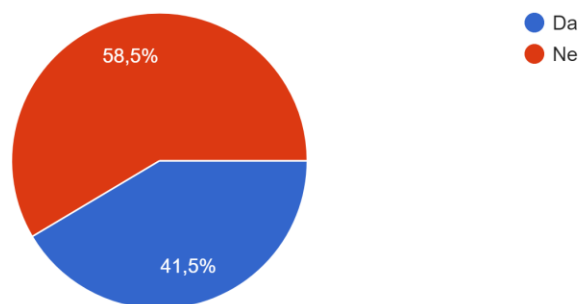

Graf 6. Prikaz odgovora ispitanika na pitanje smatraju li uporabu programa za obradu fotografije opravdanom

Unutar sedmog pitanja možemo vidjeti da na ispitanike ne utječe obrada fotografija u kojoj se miču mane sa subjekta te samim time izgledaju savršeno. 58,5% ispitanika se ne osjeća loše kada vide nerealno savršenu osobu dok se 41,5% ispitanika osjeća loše.

Jeste li se osjećali loše kada ste na fotografiji vidjeli nerealno savršenu osobu?

123 odgovora

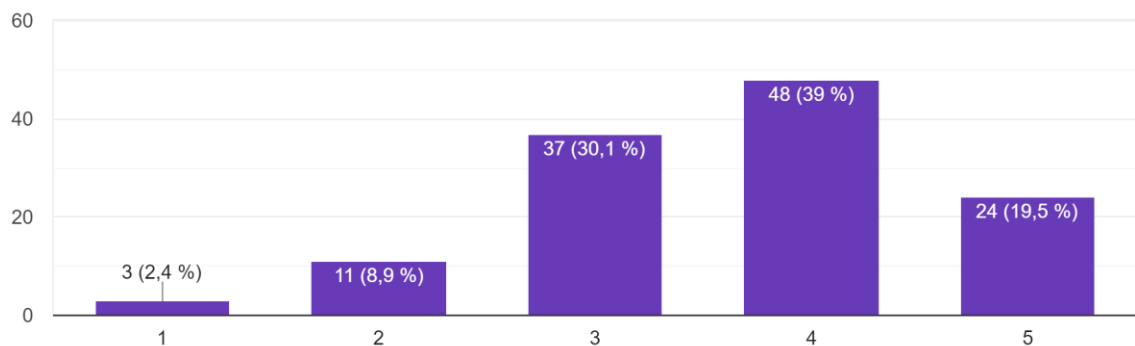

Graf 7. Prikaz odgovora ispitanika koji se jesu ili nisu osjećali loše kada su na fotografiji vidjeli nerealno savršenu osobu

Na linearnog grafikonu unutar pitanja broj 8, možemo vidjeti da većina ispitanika raspoznaju obradu mana unutar fotografija. Na skali od 1 (ne prepoznajem) do 5 (s lakoćom prepoznajem), većina ispitanika (njih 39%) smatra da se na skali nalaze na broju 4, što znači da dobro raspoznaju dok 19,5% ispitanika s lakoćom prepoznaju obradu mana uz pomoć programa. Čak 30,1% ispitanika smatra da im je prepoznavanje obrade fotografije osrednje razine dok ih samo 2,4% i 8,9% teško prepoznaju.

8. Možete li s lakoćom prepoznati kada su mane na osobi obrađene uz pomoć programa?

123 odgovora

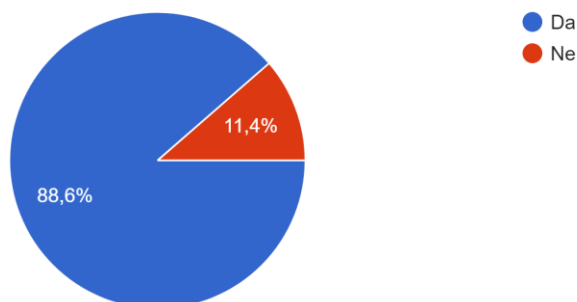

Graf 8. Prikaz odgovora ispitanika na pitanje mogu li s lakoćom prepoznati obradu mana uz pomoć programa za obradu fotografija

Na pitanje smatraju li da obrada fotografije može imati pozitivnu stranu, većina ispitanika odgovara pozitivno, čak 88,6% njih dok 11,4% ispitanika smatra da obrada fotografije ne može imati pozitivnu stranu.

Smatrate li da obrada fotografije može imati i pozitivnu stranu?

123 odgovora

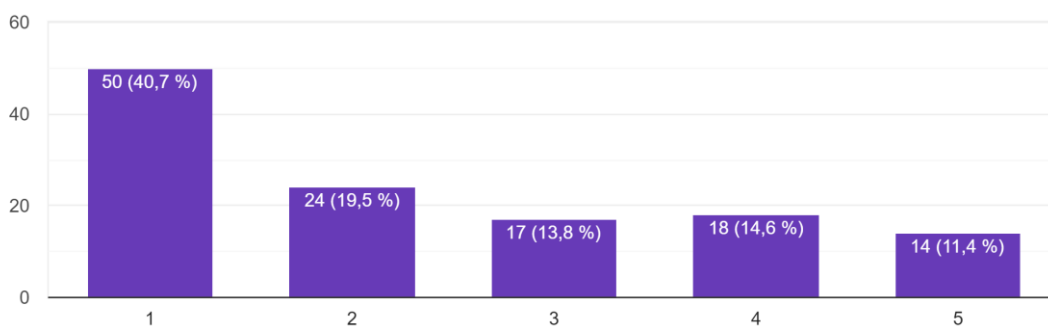

Graf 9. Prikaz odgovora na pitanje „Smatrate li da obrada fotografije može imati pozitivnu stranu?“

Pitanje broj 10 pita ispitanike jesu li upoznati s terminom konceptualne fotografije i većina ispitanika (njih 40,7%) nije upoznata ili je slabo upoznata (njih 19,5%) s terminom dok je 13,8% ispitanika srednje upoznato s terminom. Samo 14,6% i 11,4% ispitanika smatra da je dobro ili jako dobro upoznata s terminom konceptualne fotografije.

Jeste li upoznati s terminom konceptualne fotografije?

123 odgovora

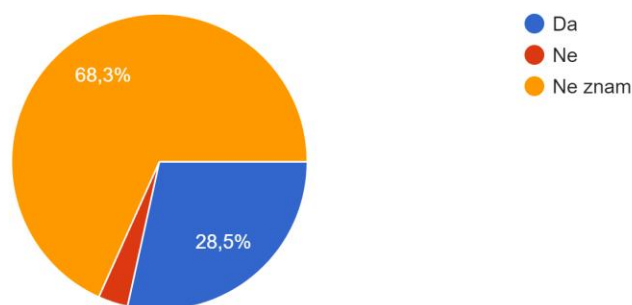

Graf 10. Odgovor ispitanika na pitanje „Jeste li upoznati s terminom konceptualne fotografije?“

Pod pitanjem broj 11, ispitanici ne znaju ako je obrada fotografije u tom slučaju opravdana, čak 68,3% dok 28,5% ispitanika smatra da je opravdana. Samo 3,3% ispitanika ne odobrava obradu fotografije čak ni u tom slučaju.

Smatrate li da je obrada fotografije u tom slučaju opravdana?

123 odgovora

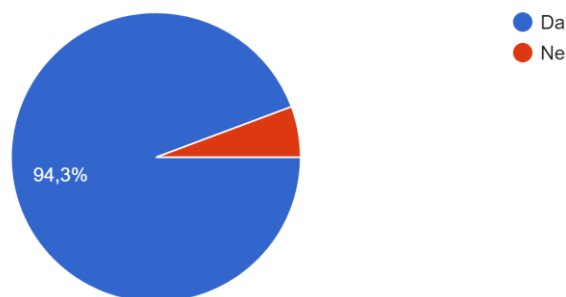

Graf 11. Odgovor ispitanika na pitanje „Smatrate li da je obrada fotografije u slučaju konceptualne fotografije opravdana?“

Na zadnje pitanje unutar ankete čak 94,3% ispitanika smatra da fotografska manipulacija ima mogućnost manipuliranja ljudima dok samo 5,7% ispitanika smatra da je to nemoguće.

Smatrate li da fotografska manipulacija ima mogućnost manipuliranja ljudima?

123 odgovora

Graf 12. Odgovor ispitanika na pitanje „Smatrate li da fotografska manipulacija ima mogućnost manipuliranja ljudima?“

10.3. Rasprava

Unutar ankete možemo vidjeti da je većina ispitanika upoznata s obradom fotografije, no opravdanost same obrade je podijeljena. Prema rezultatima unutar ankete možemo vidjeti da prevladava ženski spol i dobna granica između 19-28 godina. Kada dođemo do pitanja koriste li ispitanici programe za obradu, možemo vidjeti da ih više ispitanika ne koristi iako je i broj ispitanika koji ih koristi poprilično velik te kod njih prevladava uporaba programa poput Adobe Photoshop i Adobe Lightroom.

Kod odobravanja obrade fotografije dolazimo do raspodijeljenosti. Tek mali postotak ispitanika smatra da obrada fotografije nije opravdana dok većina korisnika smatra da je ponekad opravdana, što znači da se sama obrada ne poistovjećuje s obradom poput one koja se koristi unutar časopisa ili u korist manipulacije masom. Na većinu korisnika, obrada mana na fotografiji nema negativan utjecaj pošto korisnici raspoznaju kada se koriste programi za obradu fotografije dok na 41,5% korisnika takva vrsta obrade ima negativan utjecaj.

Možemo zaključiti da zbog kreativnosti koju im programi za obradu omogućuju, većina ispitanika smatra da obrada fotografije može imati i pozitivnu stranu dok samo 11,4% ispitanika ne odobrava bilo kakvu vrstu obrade.

Na pitanje o konceptualnoj fotografiji, većina ispitanika nije upoznata s terminom konceptualne fotografije te zbog toga prevladava odgovor „ne znam“ kod pitanja „Smatrate li da je obrada u tom slučaju opravdana“.

Kao odgovor na zadnje pitanje, većina korisnika smatra da fotografska manipulacija ima mogućnost manipuliranja ljudima, upravo zato što su neke fotografske manipulacije toliko realno napravljene da nam ne može ni pasti na pamet da je u pitanju obrada.

11. Praktični dio

Ljudska psiha je puna misterija. Onog trenutka kada dođemo na ovaj svijet, imamo urođene strahove, a to su strah od padanja te strah od glasnih zvukova. Nekad se ti strahovi prerastu, no nekad se oni razvijaju u nešto gore. Iracionalan strah od određenog objekta, subjekta ili situacije se može roditi prilikom samo jednog incidenta te taj strah može biti vječna borba, a ponekad se taj termin može shvatiti ozbiljno. Istraživanja su pokazala da čak postoje šanse za to da su fobije genetski prenosive što bi značilo da su poneki ljudi od samog starta u „problemu“.

Jedna od metoda koja se najčešće predlaže je suočavanje sa „strahom“ (fobijom), koje je poprilično teško, pogotovo zato što ljudi poistovjećuju termin straha s terminom fobije te postaju osuđujući prema našoj reakciji, za koju čak i mi sami znamo da je iracionalna.

Uz pomoć konceptualnih autoportreta koji se nalaze unutar rada sam prikazala neke od fobija koje su česte, s kojima se na neki način suočavam, čak i ako se to događa uz pomoć manipulacije i obrade.

Za potrebu obavljanja praktičnog djela rada sam koristila Canon EOS 7D Mark II uz 18mm objektiv. S obzirom na to da su autoportreti u pitanju sam koristila tronožac i „timer“ koji se nalazi unutar samog DSLR-a. Za obradu fotografije sam koristila program Adobe Photoshop i Wacom tablet, zbog preciznosti prilikom izrade maske. Sa samom izradom konceptualnih fotografija sam se susrela po prvi puta prilikom izrade ovog diplomskog rada.

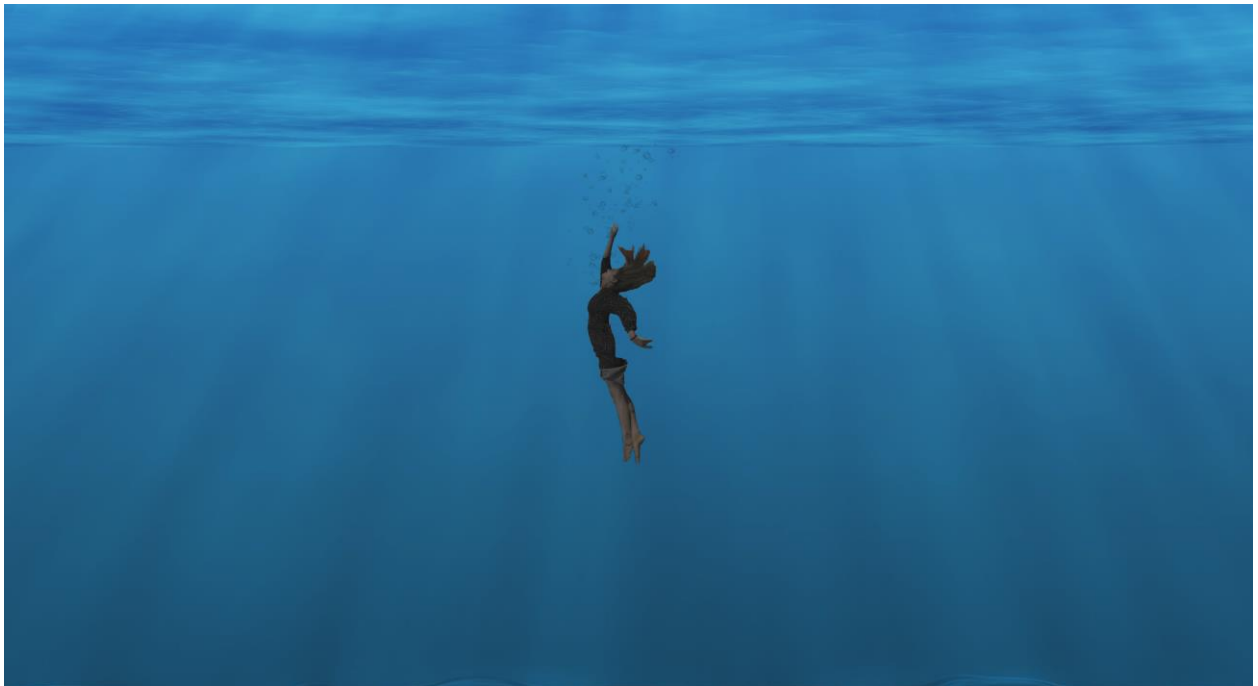
11.1. Akrofobija

Slika 11.1.: Balance

Akrofobija je iracionalan strah od visina. Uz pomoć maske stavila samu sebe na već postojeću fotografiju litice. Ruke su raširene da se prikaže balansiranje ravnoteže, pokušaj da ne padnem. Boje su prilagođene prema ambijentu u kojem se nalazim, a to je maglovito područje sa izblijeđenim i hladnim tonovima boje.

11.2. Hidrofobija

Slika 11.2. : Final breath

Fotografija prikazuje autoportret na kojem se subjekt trudi isplivati natrag na površinu, no istovremeno dalje tone. Sama fotografija objašnjava hidrofobiju tj. da je to iracionalan strah od dubina koji može biti potaknut traumatičnim događajem poput bliskog susreta s utapanjem. Zrake sunca koje prodiru u dubinu prikazuju nadu koju subjekt ima, da će isplivati na površinu, na sigurno, što dalje od tame. Pruži ruku u nadi da će ju netko primiti te ju izvući van iz vječnog očajja dok se oko glave nalaze mjehurići koji prikazuju posljednji dah.

11.3. Antropofobija

Slika 11.3. : Everybody's Watching

Fotografija prikazuje osobu koja ima fobiju od ljudi, može se smatrati socijalnom fobijom. Razlog zbog kojeg sam odlučila prikazati fotografiju na kojoj ruke pokazuju prema subjektu je taj što upravo taj osjećaj antropofobija najčešće prouzrokuje. Osjećaj kao da nas svi osuđuju, promatraju svaki naš korak. Osoba koja ima ovakvu vrstu fobije najčešće izbjegava bilo kakav kontakt s ljudima. Subjekt se nalazi u prvom planu jer se primarno prikazuje emocija koju situacija uzrokuje antropofobija.

11.4. Arahnofobija

Slika 11.4. : Little Creature

Fotografija prikazuje iracionalan strah od paukova. Na licu subjekta se vidi beznade, tuga dok istovremeno drži svoju fobiju u ruci. Boje su izbledjene i tamne, subjekt nema šminke zato što se prikazuju „gole“ emocije te su naglašeni podočnjaci.

11.5. Aklufobija

Slika 11.5. Hello Darkness My Old Friend

Aklufobija je iracionalan strah od mraka. Na fotografiji se vidi subjekt kojeg guta mrak. Takav efekt se postigao dramatičnom rasvjetom, u koju subjekt uplašeno gleda jer je to jedini izvor svjetlosti, a svjetlo već na drugoj fotografiji unutar ovog rada predstavlja nadu. Pošto je u pitanju iracionalan strah od mraka, subjekt ima vidljive podočnjake jer ima poteškoće sa spavanjem.

14. Zaključak

Načini na koji se može izraziti kreativnost unutar fotografije stalno rastu. Ljudi stvaraju nove pokrete da bi se odvojili od mase i neke norme koje postoje dok popularizacijom njihov stil fotografije postaje nova norma. Tako i nastaju konceptualna i nadrealna fotografija, koje su jako često likovna umjetnost upravo zato što koriste obradu fotografije te ih ljudi koriste kao zidne dekoracije.

Kod konceptualnog i nadrealnog stila, fotografije prije obrade jako često izgledaju na neki način dosadno, pogotovo ako je fotograf odlučio obrađivati fotografiju. No, kada se toj fotografiji dodaju dodatne značajke, boja koja se podudara s raspoloženjem, one u potpunosti dobivaju novi izgled, često jedva postoje sličnosti s fotografijom kakva je bila u početku.

Upravo iz tog razloga sam odlučila odabrati tematiku konceptualne fotografije i fobija, da uz pomoć obrade prikazem neke od češćih fobija te da na svoj način prikazem da sama obrada fotografije nije uvijek loša.

Prema istraživanju možemo primijetiti da je obrada fotografije na lošem glasu upravo radi pretjerane obrade modela i influencera koji se prikazuju kao osobe bez mana, a ne pomaže ni obrada fotografije koja se koristi u svrhu manipulacije ljudima. Dolazimo do zaključka da svaka obrada fotografije treba imati svoju granicu koja se ne smije prelaziti.

U Varaždinu, _____

Ines Lisjak

IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, INES LISJAK (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Konceptualna fotografija fobija (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Ines Lisjak
(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, INES LISJAK (ime i prezime) neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Konceptualna fotografija fobija (upisati naslov) čiji sam autor/ica.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Ines Lisjak
(vlastoručni potpis)

Popis literature

- [1] Illustrating Ideas with Digital Images: Insights from Contemporary Conceptual Photography, 16.2.2011.
- [2] WHAT IS FINE ART? - Fred Childers, San Marcos, Texas, 2015.
- [3] <https://www.adobe.com/au/creativecloud/photography/discover/surreal-photography.html>, dostupno 12.7.2022.
- [4] <https://www.phototraces.com/creative-photography/famous-portrait-photographers/>, dostupno 12.7.2022.
- [5] <https://www.affectmh.org/blog/2017/7/25/the-internet-and-mental-health-the-bad-news>, dostupno 24.7.2022.
- [6] Understanding phobias – Mind for better mental health, dostupno 12.8.2022.
- [7] <https://anya-anti.com/about>, dostupno 12.8.2022.
- [8] <https://brookeshaden.com/about/>, dostupno 12.8.2022.
- [9] <https://www.bwillcreative.com/what-are-the-effects-of-photoshop-on-society/>, dostupno 12.8.2022.
- [10] <https://www.britannica.com/technology/Adobe-Photoshop>, dostupno 12.8.2022.
- [11] <https://www.space.com/adobe-lightroom-review>, dostupno 12.8.2022.

Popis slika

Slika 2.1. Menna Hossam, dostupno 12.7.2022.

<https://www.canon.se/pro/stories/fine-art-photography-tips/>,

Slika 3.1. Brooke Shaden, dostupno 12.7.2022.

<https://www.creativelive.com/class/fine-art-photography-the-complete-guide-brooke-shaden>

Slika 3.2. Thematic Apperception Test, dostupno 12.7.2022.

<https://www.utpsyc.org/tatintro/>

Slika 3.3.: Napušten automobil – Amy Weiser, dostupno 12.7.2022.

<https://amyweiser.com/fine-art-photography/>

Slika 3.4. Trapped by Anxiety, dostupno 12.7.2022.

<https://brokenlightcollective.com/2014/02/22/trapped-by-anxiety/>

Slika 3.5.: Brooke Shaden – Brighter Days, dostupno 12.7.2022.

https://brookeshaden.com/gallery/?page=2&title=brighter_days

Slika 4.1. Anya Anti, dostupno 12.8.2022.

<https://anya-anti.com/2020/10/19/uvv6zmo1sjvr6tb8rh8vip6pgkfst5>

Slika 4.2. Brooke Shaden - Finding your place among the stars, dostupno 12.8.2022.

https://brookeshaden.com/gallery/?page=2&title=finding_your_place_among_the_stars

Slika 5.1. Toyen – La Guerr, dostupno 12.8.2022.

<https://www.nytimes.com/2015/07/24/arts/design/focusing-on-women-in-surrealism.html>

Slika 5.2. Salvador Dali – The Persistence of Memory,, dostupno 12.8.2022.

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Persistence_of_Memory

Slika 5.3. Salvador Dali, dostupno 12.8.2022.

[https://hr.m.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Salvador_Dali_A_\(Dali_Atomicus\)_09633u.jpg](https://hr.m.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Salvador_Dali_A_(Dali_Atomicus)_09633u.jpg)

Slika 7.1. Sučelje – Adobe Photoshop, dostupno 12.8.2022.

<https://www.toptenreviews.com/adobe-photoshop-review>

7.2. Sučelje – Adobe Lightroom, dostupno 12.8.2022.

<https://www.space.com/adobe-lightroom-review>

7.3. Obrada lica, dostupno 12.8.2022.

<https://www.businessinsider.com/photoshop-or-real-2016-1>

Slika 7.4. Behind The Scenes Photo Of MGM Intro, dostupno 12.8.2022.

https://www.boredpanda.com/fake-news-photos-viral-photoshop/?utm_source=google&utm_medium=organic&utm_campaign=organic

Slika 7.3. Konceptualna fotografija – obrada, dostupno 12.8.2022.

<https://www.pinterest.com/pin/355784439312197261/>

Slika 11.1. Balance, autorska fotografija, dostupno 4.9.2022.

Slika 11.2. Final breath, autorska fotografija, dostupno 4.9.2022.

Slika 11.3. Everybody's Watching, autorska fotografija, dostupno 4.9.2022.

Slika 11.4. Little Creature, autorska fotografija, dostupno 4.9.2022.

Slika 11.5. Hello Darkness My Old Friend, autorska fotografija, dostupno 4.9.2022.

Popis grafikona

Graf 1 : Prikaz spola ispitanika

Graf 2 : Prikaz dobi ispitanika

Graf 3 : Prikaz završenog stupnja obrazovanja

Graf 4 : Prikaz odgovora ispitanika na pitanje koriste li koji program za obradu fotografije

Graf 5 : Prikaz programa za obradu fotografija koje ispitanici najčešće koriste

Graf 6 : Prikaz odgovora ispitanika na pitanje smatraju li uporabu programa za obradu fotografije opravdanom

Graf 7 : Prikaz odgovora ispitanika koji se jesu ili nisu osjećali loše kada su na fotografiji vidjeli nerealno savršenu osobu

Graf 8 : Prikaz odgovora ispitanika na pitanje mogu li s lakoćom prepoznati obradu mana uz pomoć programa za obradu fotografija

Graf 9 : Prikaz odgovora na pitanje „Smatrate li da obrada fotografije može imati pozitivnu stranu?“

Graf 10 : Odgovor ispitanika na pitanje „Jeste li upoznati s terminom konceptualne fotografije?“

Graf 11 : Odgovor ispitanika na pitanje „Smatrate li da je obrada fotografije u slučaju konceptualne fotografije opravdana?“

Graf 12 : Odgovor ispitanika na pitanje „Smatrate li da fotografska manipulacija ima mogućnost manipuliranja ljudima?“